

страдања од глади и других немаштина. Знатан дио разматрања посвећен је питањима везаним за стање у Армији и Флоти Русије, гдје је, услед настављања рата и пораза на фронту 1917. године, стално расло револуционарно расположење и прихватане идеје Бољшевичке партије, а истовремено опадао утицај Керенског и његове Привремене владе. Све то чини да читалац доживљава динамику револуционарних збивања и потреса који су тако ралидно расли да би достигли кулминацију у октобарским догађајима. Размотрене су и све оне противурјечности у којима се нашла Бољшевичка партија уочи револуције, када се требало одлучити на устанак. Обрађујући догађаје везане за устанак 25. октобра, писац је цитирао и неке Лењинове ставове из познатог писма Централном комитету Бољшевичке партије, у коме је вођа радничке класе Русије генијалном интуицијом и провидљивошћу указао на прави моменат за освајање власти од стране пролетаријата. Раду Другог сваруског конгреса Совјета и конституисање совјетске власти — стварање Совјета народних комесара као прве револуционарне радничко-сељачке владе у историји друштва, на чије чело је стао Лењин, — посвећено је посебно поглавље. Такође под посебним насловом дат је пресјек револуционарних догађаја у Москви, као и ширење револуције у другим дјеловима Русије и покушај контрареволуционарних прерата у Петрограду.

Књига се завршава поглављем у коме је дата оцјена историјског значаја октобарске социјалистичке револуције.

Октобарска социјалистичка револуција потврдила је научне поставке Маркса, Енгелса и Лењина да је револуција пут за преодолјевање непомирљивих противурјечности на бази којих почива буржоаско друштво и да радничка класа у савезу са сељаштвом своје ослобођење може постићи само револуционарном борбом, освајањем власти.

Овом књигом аутор је не само одужио дуг према октобарској револуцији и њеном традиционом дјелу већ је омогућио да широки круг читалаца садржину тог историјског догађаја нађе и у нашој земљи. Иако за стручног радника, историчара готово нема непознатих чињеница или пак нових оцјена у њој, то никако не умањује вриједност ове књиге. Рекли бисмо да је нужно стварати и овакву врсту дјела, и то не само поводом одних јубилеја већ и мимо њих. Историјски радови који су ослобођени оног обиља података у фонопама лакше продиру до просјечног читаоца и заокупљају његову пажњу. Зато мислимо да ће ова књига наићи на шири круг читалаца. Посебно ће корисно послужити наставницима историје и студентима виших школа — за обогаћивање знања о револуционарним збивањима у Русији 1917. године. Отуда је потребно да књига буде присутна у свакој библиотеци и школи.

М. Дашић

ОКТОБАРСКА РЕВОЛУЦИЈА И НАРОДИ ЈУГОСЛАВИЈЕ

У Котору је од 24. до 29. октобра 1967. године одржан научни скуп под радним насловом **Октобарска револуција и народи Југославије**. Организатори овог научног скупа су Координациони одбор Заједнице институција за изучавање историје радничког покрета и Савеза комуниста Југославије и представници других научних

институција и високошколских установа друштвеног омјера.

Користећи се искуствима из рада сличних скупова организованих у нашој земљи или у иностранству, организатори су се постарали да највећи број научних саопштења умноже и благовремено упуте свим учесницима овог научног скупа. То је свакако допунити-

јело да се већ на самом почетку дискутује о рефератима корефератима са којима су се учесници симпозијума у Котору упознали још прије него што су и доспјели у овај град, у којему је прије 50 година избила побуна, односно устанак морнара на више од 40 бродова аустроугарске флоте. Па ипак, организатори су сматрали да је нужно да такозвани репортери обраде по неколико научних саопштења и у најкраћим цртама упознају аудиториј о њиховој садржини у оквиру секција или радних група или подгрупа.

Велики број реферата и разноврсност тематике коју су третирали наметали су рад по секцијама. Тако је овај научни скуп радио у три основне секције. У оквиру сваке од ових секција било је по неколико радних група, тематски различитих, које су, опет, имале по неколико реферата — од два до 10 највише.

У оквиру прве секције, која је радила под насловом РЕВОЛУЦИОНАРНА И ДРУШТВЕНО-ПОЛИТИЧКА ЗБИВАЊА У ЈУГОСЛАВИЈИ У ВРИЈЕМЕ ОКТОБРА (1917—1921), реферати су били груписани у седам тематских група, и то:

Прва група — РУСКА РЕВОЛУЦИЈА И РАДНИЧКИ ПОКРЕТ У ЈУГОСЛОВЕНСКИМ ЗЕМЉАМА ДО ПРВОГ СВЈЕТСКОГ РАТА, са следећим радовима: Федора Бикар — Утицај руске револуције из 1905. године на Хрватску социјалдемократску партију, Јован Дубовац — Прва руска револуција у претману Димитрија Тучовића. Репортер је био Јован Дубовац.

Друга група — ОКТОБАРСКА РЕВОЛУЦИЈА И АНТИРАТНО РАСПОЛОЖЕЊЕ НА ФРОНТОВИМА И РЕВОЛУЦИОНАРНА ПРЕВИРАЊА У ВРИЈЕМЕ СТВАРАЊА ЈУГОСЛАВИЈЕ, са ових пет радова: Шандор Месарош — Октобарска револуција и њен утицај на антиратно расположење у Аустро-Угарској, Петар Стојанов — Антиратно расположење на фронту у Македонији крајем 1917.

и почетком 1918. године, Арпад Лебл — Нека народна вијећа у Банату новембра 1918. године, Франчек Саје — *Revolucionarna gibanja med slovenskim kmečkim ljudstvom*, Лавослав Краус — О двјема манифестацијама „одјека Октобра“ у Славонији. Репортери су били Франчек Саје и Шандор Месарош.

Трећа група — ПОЛИТИЧКЕ ПРИЛИКЕ У ЈУГОСЛАВИЈИ 1919—1920. И УТИЦАЈ ОКТОБАРСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ. У овој групи је пријављено шест кореферата: Александар Апостолов — Револуционарне прилике у Македонији 1919—1929. године, Данило Кеџић — Октобарска револуција и аграрно сељачки покрет у Војводини 1918—1921, Манол Пандевски — Македонски ослободилачки покрет у емиграцији и октобарска револуција, Тома Миленковић — Став југословенске владе према повратницима из Совјетске Русије, Матија Урадин — Став југословенске владе према повратницима из Совјетске Русије и учесницима октобарске револуције, Богдан Крижан — Стјефан Радић и октобарска револуција. Репортери: Данило Кеџић и Александар Апостолов.

Четврта група — РАДНИЧКИ ПОКРЕТ У ЈУГОСЛАВИЈИ 1918—1920. ГОДИНЕ. Радове су за ову пруту припремили: Сергије Димитријевић — Усвајање искуства октобарске револуције у Југословеноком радничком покрету, Milica Kacin — *Wohinz — Revolutionarna preusmerite v Juliski Kraini po prvi svetovni vojni* (1918—1921), Орде Ивановски — Одјек октобарске револуције на ставове балканских социјалиста према македонском питању првих година послје револуције, Иван Катарџијев — Утицај октобарске револуције на ширење комунистичког покрета у Македонији до Обзнане. Репортер за ова четири кореферата био је Иван Катарџијев.

Пета група — ПОКРЕТИ СОЛИДАРНОСТИ У ЈУГОСЛАВИЈИ

СА СОЦИЈАЛИСТИЧКИМ РЕВОЛУЦИЈАМА У РУСИЈИ И МАЂАРСКОЈ, са четири кореферата: Мирослав Никколић, Акције солидарности југословенског пролетаријата с револуцијама у Русији и Мађарској, Данило Кеџић — Однос буржоазије према бољшевичком покрету у Војводини у првој половини 1919. и генерални штрајк социјалистичко-пролетерске солидарности, Ибрахим Карабеговић — Акција солидарности БиХ пролетаријата са револуцијама у Русији и Мађарској до краја 1920. године. Јово Михаљевић — Прослава 25-годишњице октобарске револуције у Југославији. Рапортери: Мирослав Никколић и Ибрахим Карабеговић.

Шеста група — УЧЕШЋЕ ЈУГОСЛОВЕНА У СОЦИЈАЛИСТИЧКОЈ РЕВОЛУЦИЈИ са четири кореферата: Фердо Чулиновић, Учесће Југословена у октобарској револуцији, Никола Поповић — Југословенски комунисти у Совјетској Русији (1918—1920), Јован Божовић — Став црногорске емиграције у Русији према октобарској револуцији, Вујица Ковачев — Сарадња између југословенске и мађарске групе РКП/б крајем 1918. и почетком 1919. године. Рапортери: Вујица Ковачев и Никола Поповић.

Седма група — ОДЈЕЦИ ОКТОБАРСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ШТАМПИ И КЊИЖЕВНОСТИ ОД 1918—1921. ГОДИНЕ са следећим корефератима: Михаило Бјелица — Како је наша штампа писала о октобарској револуцији 1917. године, Станислава Копривица — Оштрих — Парлијска штампа легалног раздобља у Хрватској о Лењину и октобарској револуцији, Жарко Протић — Октобарска револуција у југословенској радничкој штампи (1917—1920), Franc Zdravec — Oktobarska revolucija in slovenski književniki, Твртко Чубелић — Одрази октобарске револуције у југословенском усменом стваралаштву. Рапортери су били: Франц Здрavec и Жарко Протић.

У првој секцији је, дакле, укупно поднесено 30 научних саопштења. Додајмо томе и податак да је било укупно 55 интервенција у дискусији, да су третирана и нека питања која нијесу обрађивана у бројним корефератима, да је било и спречних мишљења о неким проблемима — па ћемо стећи макар грубу слику онога што је карактерисало рад ове секције, која је више од друге двије била историјска.

Неколика питања из рада ове секције побудила су богату дискусију и заслужују да им се и у овом приказу покљони посебна пажња.

Прије свих истичемо питање антираног расположења на фронтима и уопште револуционарна преварања у вријеме стварања Југославије. До којорског научног скупа, група питања која се могу сврстати под горњу тему, није била обрађена у научној литератури адекватно њеном значају. Антиратно расположење је било масовно и перманентно; Аустријанци су имали доста муке да умире побуне које су били бројне и јаке. Такав став војске позитивно је утицао на мјесно становништво, које је, такође, било задовољно идејама октобарске револуције. Свих пет саопштења, која третирају ову проблематику, представљају заједнички допринос расвјетљавању овог питања и одређивања његове важности. Тај допринос је утолико значајнији јер је утврдио пioniрски. Он ће омогућити да се и овај значајан покрет, настао као последица октобарске револуције, третира у историографији онако како по своме значају заслужује. Ваља напоменути да нека питања из склопа шире проблематике, као што су на примјер: Дијаманштајнов покрет, утицај наших заробљеника у Русији и др., намећу попрему дубље и потпуније сарадње са страним историчарима, у конкретном случају са мађарским, совјетским и др.

По својој интересантности издваја се питање третмана такозваног „зеленог кадра“. „Зелени

кадар" није специфична појава на нашем тлу. Он се јавља и у Италији, па чак и у Русији. Јер исти узроци условљавају исте последице. „Зелени кадар" је имао пушкучу у руди. Он је пружио отпор, али је тај отпор био једне врсте у словеначким шумама, а нешто другачије природе у традовима. „Зелени кадар" није сваки дезертер. Истина је да дезертерство значи и протест против империјалистичког рата; али је непобитна чињеница да „зелени кадар" није био пасиван, он се сукобљавао са жандармеријом. У третирању комплекса свих питања издвојена су два сасвим супротна мишљења. То што су њихови протагонисти остали на својим позицијама говори да ће тек будућа истраживања дати потпунија тумачења свих питања. У сваком случају веома је интересантна дискусија др Болумила Храбака о овом питању, који разликује пет фаза у развоју „зеленог кадра".

Трећу групу питања представља утицај октобарске револуције на ралички покрет у Југославији непосредно последије револуције. У дискусији је учествовало девет научних радника. Чињеница да је октобарска револуција на овоме тлу ријешила, поред осталих, национално и аграрно питање, снажно је, ако не и пресудно, утицала да се идеје Октобра онако свесрдно и масовно прихвате на територији југословенских народа. Поред ових фактора, за народе Југославије, а посебно за оне у Црној Гори и Македонији, овакако је не мање био важан и принцип самоопредјелена народа које је прихватила и практично ријешила октобарска револуција. У ширењу утицаја октобарске револуције на нашем тлу значајну улогу је имала КПЈ — то је била општа констатација свих саопштења и дискусијата, поткирјељена бројним примјерима са свих подручја.

У оклопу ових питања посебан је акценат дат на релацији октобарска револуција — народно-ослободилачки рат у нашој земљи.

Утицај Октобра није престајао ни у вријеме последњег рата. Напротив, он је управо тада добио у снази. Јер је идеја Октобра била истовјетна са основним идејама садржаним у програму и политици КПЈ, а самим тим и са циљевима народноослободилачке борбе, јер ју је управо КПЈ водила. Стога Октобар у народноослободилачком рату означава оријентацију и интернационализам КПЈ.

Од осталих питања третираних у раду прве секције наводимо још и ова: акције солидарности са револуционарним покретима у Мађарској, дјелатност др Вукашина Марковића и његова улога у ширењу идеја октобарске револуције у Црној Гори, специфичности развоја националних покрета на неразвијеним подручјима, став појединих истакнутих личности политичког живота у нашим земљама према октобарској револуцији.

Општи је утисак да су научна саопштења, са мањим изузецима, базирана на новијој документацији. Дискусија је, пак, указала на ширину проблема третираних у првој секцији и на нове моменте у даљим истраживањима.

Друга секција је радила под радним насловом МЕЂУНАРОДНИ РАЛНИЧКИ ПОКРЕТ И НЕКИ АСПЕКТИ МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА У ВРИЈЕМЕ И ПОСЛИЈЕ ОКТОБРА. Бројни реферати су подијељени у шест група.

У оквиру прве групе третиран је БОКОКОТОРСКИ УСТАНАК. Поднесено је седам саопштења: дон Нилко Лукковић — О значају устанка бокототорских морнара и о држању стријељаних морнара, Bernard Stuly — Револуционарни покрети и побуне у аустроугарској морнарици током 1917—1918. године, Анђелко Калпић — Револуционарно кретање морнара на источној обали Јадрана, Славко Мијушковић — Александар Митровић брањилац оптужених морнара, Милош Милошевић — Илегално достављање поште утамничених морнара као израз става цивилног становништва Боске према устани-

цима 1918. године, Мирослав Тељехман — Чешки морнари у револуционарном покрету на Јадрану у току I свјетског рата, Богдан Кризман — Наша послједњатна хисториографија о лобуни аустроугарских морнара 1918. године.

Друга група — ОКТОБАР И КОНСТИТУИСАЊЕ МЕЂУНАРОДНОГ РЕВОЛУЦИОНАРНОГ РАДНИЧКОГ ПОКРЕТА са сљедећим радовима: Marjan Bitovšek, Lenjin in cimervaldsko gibanje, Вера Мујбеговић — О неким аспектима основања Комунистичке интернационале, Славољуб Цветковић — О односу Комунистичке омладинске интернационале према Коминтерни, Ференц Мући — Подаци о образовању радничких савјета у Мађарској крајем 1917. — почетком 1918. године. Репортер за све радове био је Марјан Битовшек.

Трећа група је радила под радним насловом ПАРТИЈА. У овој групи су поднесена четири научна саопштења: Радос Смилковић — Лењинова теорија партије и Савез комуниста Југославије, Борислав Ђуровић — Став Лењина и Бољшевичке партије према фракцијама након Октобарске револуције, Глигорије Зајечарановић — Филозофске перспективе Лењинове теорије партије, Андрија Дујић — О неким елементима Лењинове концепције партије. Репортер за све радове био је Андрија Дујић.

Четврта група је третирала питање ОКТОБРА И САВРЕМЕНОГ РАДНИЧКОГ ПОКРЕТА. Ова је група имала највише корелација — укупно десет, и то: Олег Мандић — Октобар у светлу опште законитости прелазних епоха, Драгутин Лековић — Лењинизам као теоретика претпоставка и методолошка основа Октобра, Бранко Прибићевић — Октобарска револуција и савремени раднички покрет, Перо Дамјановић — Лењин и партијско руководство у октобарској револуцији и пракса КПЈ (прилог изучавању улоге субјективног фактора у револуцији), Су-

лејман Рецепатић — Искуство Октобра и концепције комунистичких партија Латинске Америке о етапама револуције, Златко Чепо — Претпоставке социјализма и стварност послједице Октобра, Фердо Чулиновић — Октобар и коријени социјалистичке револуције у Југославији, И. С. Попов — Владимир Илић Лењин о објективним условима и субјективним предусловима за побједоносну социјалистичку револуцију, Душан Неделковић — Мисао и ријеч Лењина у „Библиотеци марксизма-лењинизма“ 1943. године, ослободилачке борбе и социјалистичке револуције народа Југославије, Мило Марковић — Лењин о савезу радничке класе и селаштва као предуслову побједи социјалистичке револуције. Репортер је био Душан Биландић.

Пета група — ОКТОБАР И МЕЂУНАРОДНИ ОДНОСИ имала је четири научна саопштења: Радослав Стојановић — Савремени значај Лењинових метода у проучавању међународних односа, Богдан Кризман — Политичке идеје предјелника Вилсона и Октобарска револуција, Слободан Ђиновић — Лењинова теорија империјализма, Војислав Кушевски — Реаловање во друштво на народите на револуционернама ситуација во врска со покретувањето на некои национални и ментички прашања во периодот од 1920. до 1922. години. Репортер — Радосав Стојановић.

Шеста група ИДЕОЛОГИЈА И УМЈЕТНОСТ — са укупно шест научних саопштења: Бранко Ковачевић — Лењин о значају науке за развој социјализма, Михаило Никколић — Умјетничка ангажованост, Видак Вујачић — Марксистичко-лењинистичко осмишљавање традиционалног аксеолошког феномена, Милан Ранковић — Лењинов допринос социологији културе и умјетности, Милан Бодирога — Октобарска револуција и Лењин у схватањима и осјећањима младе генерације Југославије од 1945. године, Веселин Ђуретић

— Неке специфичности оовјетске историографије о октобарској револуцији. Михаило Николић је био репортер за свих шест радова.

Друга секција је, дакле, радила у шест тематских група. Поднесено је укупно 35 реферата; интервенција у дискусији било је много више — укупно 53. Општа карактеристика ове секције је хетерогеност материје која је третирана у научним саопштењима и дискусији. Широки дијапазон питања од готово фактографских података, преко историјских чињеница до теоретских уопштавања о најразноврснијим питањима теорије и праксе.

Но, и поред евидентне разноврсности питања и проблема разматраних у овој секцији, ипак се могу издвојити најинтересантнија и, да кажемо, најзначајнија.

Свакако да почасно мјесто заузима питање третмана побуне, односно устанка бококорских морнара у фебруару 1918. године. Утицај да је овај научни скуп дефинитивно одговорио на питање карактера побуне, односно устанка морнара у Босни Которској. Наиме, још поодавно се постављало питање у нашој историографији да ли је оно што се збило на преко 40 бродова аустроугарске флоте укотвљених у Бококорском заливу — био устанак или обична побуна. С тим у вези повезано је и питање његовог социјалног, односно класног, националног и ослободилачког карактера. Нова испрживања отворила су нову документацију о судском процесу организаторима устанка. Та документација и још неки важни моменти освјетљени у дискусији намећу недвосмислен закључак: устанак бококорских морнара у фебруару 1918. године превасходно је имао класно-социјални, а не национално-ослободилачки карактер. Првобитно је, истина, било планирано да се демонстрацијима изрази незадовољство одредбама Брест—Литовског мировног уговора. Међутим, те су демонстрације касније прерасле у класичан устанак. Морнари су позлаћивали

официре и преузели власт на око 40 бродова аустроугарске флоте. Најзначајнија детерминанта, међутим, која говори о револуционарном чину јесте постојање унапријед формираног револуционарног комитета. Осим тога, претходна револуционарна активност и циљеви које су морнари прокламовали недвосмислено упућују на закључак да се ради о организованом устанку, а не о побуни гладних, какву су квалификацији устанку настојали да дају пређански историчари.

Питање улоге грађанских политичких странака у кризи аустроугарске монархије третирано је у извјесном броју научних саопштења, а добило је и одређено тумачење у још бројнијој дискусији. Процеси су се јављали као посљедица спонтаног револта, спонтане акције маса, а не заслугом појединих грађанских политичких партија. У дискусији о овим проблемима наметнула су се и нека парцијална питања. Да наведемо нека од њих: који су у проци одређена радничке класе на питању рата и, с тим у вези, зашто је руски пролетаријат подржао антиратну политику бољшевика, што није случај са напредним покретима у другим земљама. Очито је да разлике у ставу према питању рата не садржи само одговарајућа идеологија, већ се одређена објашњења морају тражити и у другим моментима специфичним за одређена подручја.

По својој интересантности и актуелности издваја се група питања о комунистичкој партији и октобарској револуцији и њеном утицају на савремени раднички покрет. У том склопу покренута су најразличитија питања, а која ма не постоје јединствена мишљења и од којих су многа и даље остала отворена и дискутабилна. Да наведемо само нека од њих: да ли постоји континуитет између Маркове и Лењинове теорије партије, како се тумаче Лењинови ставови о фракцијама у партији прије и после револуције, да ли партија може да буде организована на истом принципу у то-

ку борбе за власт и после освајања власти, kakav однос треба да буде између нижег и вишег партијског руководства, између мањине и већине у партији, да ли су мањине фракције или не и, с тим у вези, шта значи „монолитно јединство“ партије, даље — шта треба подразумевати под партијском дисциплином, да ли у Савезу комуниста може бити различитих ставова, односно да ли је могуће јединство партије само у општој линији и да ли би требало толерисати различита гледања у појединим, за општи став партије не тако битним питањима итд. итд. У сваком случају сва ова питања извиру из праксе и намећу се својом интересантношћу, па је разумљиво што су изазвала веома живу дискусију.

Од појединачних питања која су изазвала живу дискусију посебно истичемо ова: да ли су и у којој мјери ратови били катализатори социјалистичких револуција. Речено је, на примјер Париске комуне и октобарске револуције, да оне нијесу избиле због ратова. Напротив, владајуће класе у Француској и Русији отпочињале су ратове да би њихме прикриле растуће унутрашње противрјечности. И доцнији примјери из других земаља наводе на закључак да пobjеда социјалистичке револуције није условљена ширим ратним сукобом. Устали, и у савременој историји има примјера да је револуција избијала и пobjеђивала независно од ратова. Најсвјежији примјери су Куба, Вијетнам и Алжир. Даље, Лењиново мишљење да се револуција не може поистовјетити са оним замахом када се осваја власт такође је увјерљив аргумент против тврдње да су ратови били катализатори социјалистичких револуција. На крају, чињеница је да се социјализам оријентише на мир, а не на рат. Ови моменти увјерљиво обеснажују теорију о нужности ширих ратних сукоба за пobjеду социјалистичких револуција у појединим земљама.

У третману међународне вриједности октобарског искуства, које такође заслужује посебну паж-

њу, испољене су двије тенденције: једни су се трудили да се овоме питању прида велики значај, а други су се залагали за реалнија гледања и објективнију оцјену. Истажнуто је да се под октобарским искуствима не подразумева само начин освајања власти, већ шири спектар политичких проблема. Интересатно је и гледање о утицају Октобра на међународне односе, нарочито тврдња да је чак и Вилсонов програм из времена I свјетског рата био под снажним утицајем идеја октобарске револуције.

Из рада друге секције пажњу заслужује и група питања на тему Умјетност и идеологија. До садашњи резултати говоре да овим питањима није посвећена одговарајућа пажња. Стваралачки дух Октобра имао је велики значај који није довољно искоришћен, нарочито не у васпитању омладине. Поједини дискусанти су третирали начин прилажења ангажованости умјетности. Изражена су гледишта веома различите природе.

Циљени у цијелини рад ове секције може се закључити да је у читавом низу питања било различитих мишљења. Но, то је, свакако, учинило дискусију живом и занимљивом. Нека питања су и даље остала отворена, али је у многим случајевима нађен прави и потпун одговор. То је несумњиво допринос научном расветљавању многих до тада неријешених проблема.

У оквиру треће секције третирана је тема ОКТОВАР И НЕКИ ПРОБЛЕМИ ПОЛИТИЧКИХ И ПРАВНИХ НАУКА. Као и у прве двије секције, и овдје су реферати били тематски груписани. Тако је у оквиру *Прве групе* третирано ПРИВРЕДНО ПРАВО. Поднесено је пет научних саопштења: Врлета Круљ — Схватање о привредном праву као посебној грани у правној науци СССР-а, Владимир Јовановић — Развој правног положаја привредних предузећа у СССР-у, Сава Живанов — Октобарска револуција и партиципација радника у управљању производњом, Милодраг Трајковић — Улога „хазарачота“ у совјетском привредном праву, Доброслав

Митровић — Октобарска револуција и увођење монопола спољне трговине. За сва научна саопштења у овој групи рапортер је била Врлета Круљ.

Друга група — ТЕОРИЈА ДРЖАВЕ И ПРАВА — такође је имала научна саопштења: Радомир Лукић — Питање општенародне државе, Гамс Андрија — Схватање Стручке и Пашиковића о праву и држави, Петар Козић — Утицај Октобра и Лењина на учење Филипа Филиповића о држави и револуцији, Новица Војиновић — Лењинова концепција социјалистичке државе, Јован Ђорђевић — Лењиново схватање диктатуре пролетаријата и демократије, Борислав Благојевић — Револуционарни карактер права социјалистичке државе, Мирко Перовић — Социјализам, законитост правосуђе, Берислав Перић — Неки елементи еволуције правног регулисања (нарочито с обзиром на однос обичаја обичајног права и закона), Иван Бабић — Основне ознаке Лењинова схватања демократије, Живко Јанковић — Јавно и приватно право у социјализму. Рапортер је био Радомир Лукић.

Трећа група — НАЦИОНАЛНО ПИТАЊЕ — имала је слиjedeће радове: Ласло Рехак — Полемика Лењина са аустро-марксистима о националном питању, Бела Хорват — Лењиново концепције о националном питању и пракси социјалистичке Југославије, Душан Лукач — Прилог изучавању Лењинових концепција решавања националног питања и њихове конкретне примјене у социјализму, И. И. Прошев — Велики Октобар и решење националног питања у СССР-у, Кочо Јончић — Октобарска револуција и решавање националног питања Југославије, Франце Клопчић — Полемика Лењина са аустро-марксистима и Етбином Кристаном о решавању националног питања у Аустро-Угарској, Вождар Глушчевић — Национално питање и привредни систем. Рапортер за сва саопштења у овој групи био је Ласло Рехак.

Четврта група — ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМ И УСТАВНО ПРА-

ВО имала је укупно девет научних саопштења, и то: Горазд Кушеј — Совјетски устав од 1918. и 1936. године, Станислав Стојановић — Уставооправна разрада Лењинове концепције совјета, Димитрије Процаговић — Еволуција совјетског изборног система, Стеван Мијучић — Друштвена контрола у СССР-у и октобарска револуција, Руди Кливоки — Радни односи и октобарска револуција, Стеван Ђорђевић — Октобарска револуција и међународно уговорно право, Љубица Кандић — Нацрт првог Устава старе Југославије и октобарска револуција, Саво Поповић — Лењин о изградњи и улози армије у социјалистичком друштву, Душан Живковић — Значај совјета и стварање првих народноослободилачких одбора у Југославији. Рапортер: Горазд Кушеј.

Пета група — СВОЈИНА И ГРАЂАНСКА ОДГОВОРНОСТ — са научним саопштењима: Јаков Радишић — Основ грађанске одговорности у совјетском праву, Димитар Поп-Георгијев — Лицна својина, Драгољуб Стојановић — Схватања о својини и октобарска револуција, Радомир Ђуровић — Кулхози и колхозна својина, Љубица Лазаревић — Октобарска револуција и совјетско кривично право. Рапортер: Јаков Радишић.

Рад и ове секције карактерише разноврсност проблема о којима је требало да се да суд. У пет тематских група поднесено је 37 научних саопштења. Дискусија је била богата, а интервенције бројне — укупно 61. Тако рећи сваки кореферат третирао је по једно топово посве специфично питање. А питања су била заиста бројна и тематски разноврсна: какав је правни положај предузећа у СССР-у, зашто су напуштене прве форме радничког самоуправљања у СССР-у непосредно после октобарске револуције, постоји ли коинциденција старог грађанског и социјалистичког права, постоји ли обичајно право у социјализму, колики је допринос совјетских правника развијању правне науке, који друштвени односи одређују право итд. итд. Истакнуто је да у нас није довољно коришћено нити

довољно проучено совјетско право, те да у том смислу наша правна наука има врло конкретан задатак. Такође нијесе довољно проучене форма и садржина рада совјета, који су имали утицај на развитак НОО.

Третирајући питања прошлости, овај научни скуп се позабавио и проблемима садашњости, у склопу којих значајно мјесто заузима национално питање. На ту тему је у трећој групи ове секције поднесено 7 кореоферата. Ако напоменемо да је било 12 интервенција у дискусији, међу којима и научних радника из СССР, ЧССР и Бугарске, онда се ипак стиче извјесан утисак о интересантности изложених мишљења. Грешка је изједначити побједу оружане револуције са рјешањем националног питања. Јер ово питање и даље остаје присутно и добија нове видове и димензије. Интересантно је мишљење да се национално питање не може увијек везати за друштвени систем. Јер у Финској и Швајцарској, на примјер, оно је боље ријешено него у неким социјалистичким земљама, иако је социјалистички друштвени систем савршенији од њиховог. Констатовано је да је правилном третману националног питања код нас наука дала врло скроман допринос, што је условило веће ангажовање политичара на овом питању.

Као што је већ истакнуто, питања о којима се дискутовало у трећој секцији било је заиста доста. И била су разноврсна. Општи утисак је позитиван, поред осталог и зато што су се тековине октобарске револуције готово увијек прожимале компарацијом са нашим проблемима и релацијама. Управо овај дио дискусије био је баш зато и најживљи и подстиче на нова настојања да се дијапазон питања у склопу изучавања социјалистичког друштвеног уређења још више прошири.

Назив симпозијума, радних секција, тематских група, реферата и кореоферата — сугерирају општи утисак о правноправности тема које су разматране на овом петодневном научном скупу. Познавање досадашње литературе о октобар-

ској револуцији и њеном одјеку и утицају на наше земље указује да су готово сви реферати и кореоферати у Котору настали као резултат нових научних истраживања и анализа. Ако се при томе има у виду да их је укупно било 106, да је двапут више било пријава за дискусију о разноврсним питањима и проблемима, да је на овом скупу учествовало око 250 научника разних правна науке: историчара, правника, економиста, социјолога, филозофа и др. — онда је јасно да је веома, тешко дати један опширан критички приказ импозантног научног скупа. Ти моменти опредјељују аутора овога написа да се углавном задржи на информативном карактеру приказа.

У оцјени рада овог научног скупа морамо поћи од основних замисли његовог организатора, које су биле познате прије почетка рада симпозијума у Котору, а које су поновљење и на пленарној сједници одржаној последњег дана рада. Основни циљеви који су постављени пред почетак научног скупа углавном су се односили на неколико кључних питања са релације октобарско револуција — народи Југославије: да се на основу досадашњих истраживања и резултата на ширем плану науке утврди и објасни дјеловање и утицај идеја октобарске револуције на нашем тлу, затим колико су напредни покрети, који су никли у готово овим дјеловима данашње Југославије, били у стању да се до избијања октобарске револуције приближе Лењиновој револуционарној мисли, колико су покрети у нашим земљама односно наши народи били судионици ових револуционарних збивања, колики је био њихов допринос интернационалној пролетерској солидарности. Требало је, даље, утврдити како су се и друге друштвене снаге понашале у овим тренуцима, односно како је и колико револуција дјеловала на њихову свијест; какав је био карактер бокоторског устанка 1918. године, колики је био утицај искуства октобарске револуције на кретања у међународном радничком покрету. Затим је требало

освијетлити и утицај постојања СССР на међународне односе. Једно од актуелних питања садашњости којима је требало да се позабави которски научни скуп било је и национално питање, затим улога партије и др.

То су биле замисли тематског одређења научног скупа у Котору, односно питања на која је требало да он да одговор. Свакако, поред ових, сама по себи наметнула су се и нека друга питања, не мање важна од претходних. То, међутим, говори још више о комплексу питања која је на овом скупу требало покренути, заправо која су покренута у Котору.

Без претензија да дајемо општу оцјену овог значајног научног скупа, морамо рећи да је његова основна карактеристика високи научни ниво, углавном, свих поднесених научних саопштења. Нова истраживања су дала нова тумачења, али и различита мишљења о појединим питањима из основне теме којој је био посвећен научни скуп у Котору. То га је оријентисало да се одвија у дијалогу а не у панорами схватања каква је била досадашња пракса научних скупова. То је био главни разлог за онако живу дискусију која је настojала да ријешити многа покренута питања и која је избацила на површину наше науке не мали број талентованих младих научних радника. Овакав начин рада научног скупа омогућио је и онако богату дискусију, која га је карактерисала.

Истицање извјесних пропуста организатора, који су се могли избјећи (бар се такав утисак стиче), не умањује импозантност и укупни резултат научног скупа у Котору. Сматрамо да се није смјело догодити да један дио научних саопштења буде подијељен учесницима научног скупа тек пошто су доспјели у Котор. У сваком случају то је утицало на дискусију, а самим тим и на разчишћавање неких питања и проблема који су, можда, и због тога остали отворени и послјеге которског

научног скупа. Појава рапортера је новост на научним скуповима ове врсте. Они су сигурно омогућили да се створи нешто више слободног времена које је корисно употребљено за дискусију, али је питање колико је оправдано да неко други даје кратак резиме научних саопштења ако су ту присутни и аутори. У случају дискусије научника из других земаља требало је обезбиједити преводиоце; овако су они у неким својим интервенцијама остали чак и недовољно схваћени.

На крају треба рећи и ово: по разноврсности тема, броју реферата и учесника научног скупа, затим по броју учесника у дискусији и, напокон, по дужини трајања которског научног скупа, ово је свакако највећи научни скуп одржан у нашој земљи, а са московским симпозијумом из априла 1967. године свакако највећи научни скуп посвећен 50-годишњици октобарске револуције. Све је ово пропраћено и одговарајућим резултатима рада, о којима је већ било говора. Но, овај научни скуп, како је и констатовано на пленарној сједници посљедњег дана његовог рада, више је показао ниво наше науке, него што је коначно расвијетлио бројна питања која је покренула. Међутим, његов допринос је неоспоран, прије свега, у откривању неких питања којима ће се наука бавити у наредном периоду. Намјера организатора да комплетне материјале са овог научног скупа среди и достави свим научним установама у земљи учиниће доступним његове резултате за даља и потпунија научна истраживања. Међутим, добар дио научних радова требало би саопштити и широј јавности објављивањем у стручним часописима и тематским зборницима. На тај начин би се и научни радници и шира културна јавност упознали са правим резултатима рада овог научног скупа.

Зоран Лакић